

Florian Eichel*

III. Noviji razvoj u pravilima o međunarodnoj nadležnosti za donošenje odluka prema Uredbi Brisel I

1. Uvod

Prije nešto više od deset godina, u ožujku 2002. godine na snagu je stupila Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. 12. 2000. o sudskoj nadležnosti te priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (u nastavku teksta: Uredba Brisel I¹), te je tako zamijenila Briselsku konvenciju (EWG) o sudskoj nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968. godine², koja je do tada imala samo snagu međunarodnog ugovora. To je nedvojbeno vrlo uspješan pravni akt u okviru pravosudne suradnje u građanskim stvarima.³ Ona uređuje dva velika tematska područja Europskog građanskog procesnog prava: međunarodnu nadležnost za sudske odluke, koja je predmet ovog priloga, te priznanje i proglašenje ovršnosti stranih odluka⁴. S obzirom na opsežnu sudsku praksu koja je donesena povezano s tumačenjem ove Uredbe, hrvatsku pravnu praksu sada očekuje velika zadaća da se upozna s pravom o nadležnosti prema Uredbi Brisel I. Međutim, spremnost za navikavanje na nove stvari mora biti dvostruko veća, jer je nakon dugotrajnih priprema donesena nova verzija Uredbe Brisel I (u nastavku teksta: Uredba Brisel I 2015). Ona je doduše već u siječnju 2013.

* Dr. Florian Eichel, Akademsko vijeće na Katedri za građansko pravo, građansko procesno pravo i međunarodno privatno pravo prof. dr. Wolfganga Haua Pravnog fakulteta Sveučilišta Passau

¹ SL EU 2001, br. L 12, str. 1. Kratice koje se upotrebljavaju u njemačkoj literaturi jesu: EuGVO ili EuGVVO.

² SL EU 1998, br. C 27, str. 1. (pročišćeni tekst).

³ Prema navodima Europske komisije, KOM (2009) 174, str. 3. i dalje.

⁴ U vezi s pravilima za priznanje i proglašenje ovršnosti vidjeti rad *Martiny D.*, Neograničeno priznanje i ovrha stranih sudskih građanskopravnih odluka prema europskim uredbama, u ovoj knjizi.

godine stupila na snagu, ali će se primjenjivati tek od 10. 1. 2015. godine (čl. 81. Uredbe Brisel I 2015). Prema tomu je i zadaća ovoga rada dvojaka: s jedne strane treba informirati o tomu što je trenutno na snazi, te s kojim će se izazovima hrvatska pravna praksa susretati od 1. srpnja 2013. godine, a s druge o tomu koje se novine mogu očekivati od 2015. godine. Ovaj se rad, stoga temelji na trenutnoj pravnoj situaciji sukladno Uredbi Brisel I, ali uvijek uz osvrt na to hoće li – i, ako da, koje će promjene donijeti Uredba Brisel I 2015 za pravno područje sudske nadležnosti. Pritom se čitatelju, naravno, može dati samo uvod kako bi se upoznao s temeljnim strukturama i najvažnijim sudskim nadležnostima u svjetlu aktualnih odluka Europskog suda kao i predstojeće reforme.

2. Područje primjene pravila Uredbe Brisel I o međunarodnoj nadležnosti za sudske odluke

Sudske nadležnosti iz Uredbe Brisel I važe samo za građanske i trgovačke stvari (čl. 1. st. 1.). Taj se pojam mora tumačiti neovisno o njegovom značenju u nacionalnom pravu, tj. mora se tumačiti "autonomno" u kontekstu Uredbe.⁵ Čl. 1. st. 2. Uredbe Brisel I izričito isključuje određena područja od primjene ove Uredbe, primjerice obiteljske, nasljedne stvari ili insolventijsko pravo. Ali, upravo u ovim područjima postoji niz sekundarnih pravnih akata koji sadrže posebna pravila za međunarodnu sudske nadležnost⁶. Ako je Uredba Brisel I primjenjiva u stvarnom (čl. 1. Uredbe Brisel I) i vremenskom (čl. 66. st. 1. Uredbe Brisel I) pogledu, onda je bitno njezino prostorno-osobno područje primjene. To područje primjene, kada je riječ o pravilima o međunarodnoj sudskoj nadležnosti određuju čl. 2.–4. Uredbe Brisel I. Prema njima se odlučuje određuje li se nadležnost hrvatskog suda prema nacionalnom hrvatskom pravu ili

⁵ Vidjeti s tim u vezi nedavnu odluku njemačkog Saveznog suda (Bundesgerichtshof, BGH) od 7. 3. 2013. – IX ZR 123/12, WM, 2013, str. 711., 714.

⁶ To su primjerice Uredba (EZ) br. 2001/2003 Vijeća od 27. 11. 2003. o nadležnosti te priznanju i ovrsci odluka u bračnim stvarima i u postupcima koji se odnose na roditeljsku odgovornost, i kojom se stavlja izvan snage Uredba (EZ) br. 1347/2000 (u nastavku teksta: Uredba Brisel II bis, SL EU 2003, br. L 338, str. 1); Uredba (EG) br. 4/2009 Vijeća od 18. 12. 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsci odluka te suradnji u stvarima uzdržavanja (SL EU 2009, br. L 7, str. 1); Uredba br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. 7. 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsci odluka i prihvatu i ovrsci javnih isprava u nasljednim stvarima i o uvođenju Europske potvrde o nasljeđivanju (SL EU 2012, br. L 201, str. 107); Uredba br. 1346/2000 Vijeća o insolventijskim postupcima (SL EU 2000, br. L 160, str. 1).

prema novom pravu Uredbe Brisel I. Mjerodavno je gdje se nalazi sjedište tuženika; a državljanstvo stranaka pritom nema nikakvu ulogu.⁷ Uredba Brisel I primjenjuje se uvijek onda kada se sjedište tuženika nalazi u jednoj državi članici Europske unije; ovdje se nadležnost više ne smije izvoditi iz čl. 46. st. 2. hrvatskog Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (u nastavku teksta: ZRSZ),⁸ čl. 47. st. 2. hrvatskog Zakona o parničnom postupku (u nastavku teksta: ZPP)⁹ ili čl. 54. st. 1. ZRSZ u vezi sa čl. 58. st. 1. ZPP, već samo iz Uredbe Brisel I,¹⁰ uopće je nacionalno pravo neprimjenjivo, pa čak i onda ako ima isti sadržaj (čl. 3. Uredbe Brisel I). Međutim, ako se sjedište tuženika nalazi u državi koja nije članica Europske unije ("treća država"), onda se međunarodna sudska nadležnost i nadalje određuje prema pravilima nacionalnog prava, ako se ne moraju primijeniti čl. 22. i 23. Uredbe Brisel I (čl. 4. Uredbe Brisel I). Sukladno ovoj sistematiki Uredbe Brisel I, u nastavku rada će se razlikovati je li riječ o pravnom prometu s državama članicama Europske unije (vidjeti dio 3.) ili o odnosu s trećim državama (vidjeti dio 4.). Međutim, s tim u vezi treba još napomenuti da se Uredba Brisel I samorazumljivo neće primijeniti ako je sjedište tuženika u Hrvatskoj, te ne postoji nikakav odnos s inozemstvom koji bi bio relevantan za određivanje nadležnosti; naime, Uredba Brisel I ne primjenjuje se na čisto nacionalne stvari.¹¹ Potrebni inozemni (međunarodni) element proizlazi često iz inozemnog sjedišta jedne od stranaka, pri čemu bi za primjenljivost Uredbe Brisel I bilo dovoljno da i tužitelj ima sjedište u trećoj državi te da osim sjedišta tuženika u Hrvatskoj ne postoji nikakva daljnja veza s nekom drugom državom članicom.¹² Ako je sjedište tuženika nepoznato, onda inozemni (međunarodni) element, koji je nužan za primjenu Uredbe Brisel I, u posebnim slučajevima čak može proizlaziti iz inozemnog državljanstva tuženika, iako ono inače nema nikakvu ulogu za primjenu Uredbe Brisel I.¹³

⁷ Linke H./Hau W., Internationales Zivilverfahrensrecht, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 5. izdanje, 2011, rub. br. 140.

⁸ NN br. 53/91, 88/01.

⁹ NN br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 2/07, 84/08, 96/08, 57/11, 148/11, 25/13, 28/13.

¹⁰ Vidjeti Uredbu (EU) br. 517/2013 o prilagodbi nekoliko uredbi na temelju pristupa Republike Hrvatske u Europsku uniju, SL EU 2013, br. L 158, str. 1.

¹¹ Rauscher T./Mankowski P., Europäisches Zivilprozessrecht und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR, Sellier, München, 2011, Vorbem. Art. 2 Brüssel I-VO, rub. br. 13.

¹² Europski sud, 1. 3. 2005. – predmet C-281/02 *Owusu v. Jackson*, EuZW, 2005, str. 345., 347.

¹³ Europski sud, 17. 11. 2011. – predmet C-327/10 (*Lindner*), EuZW, 2012, str. 103.

3. Nadležnost u odnosu na tuženike sa sjedištem u Europskoj uniji

Uredba Brisel I uvijek uređuje međunarodnu nadležnost, a pored toga u nekim slučajevima čak i određuje mjesnu nadležni sud. Tako je primjerice u čl. 5. toč. 1. sl. a. Uredbe Brisel I riječ o "sudu mjesta"; iz toga se zaključuje da u toj odredbi nije uređena samo međunarodna nadležnost države članice nego ujedno i mjesna nadležnost konkretnoga suda¹⁴ na čijem se području nalazi mjesto ispunjenja.

3.1. Opća nadležnost suda (čl. 2. Uredbe Brisel I)

Za sve sporove vrijedi načelo da se tuženik – neovisno o njegovom državljanstvu – mora tužiti u državi u kojoj ima prebivalište, odnosno, u slučaju da se tuži poduzeće, u državi u kojoj ono ima sjedište (čl. 2. Uredbe Brisel I). Dakle, u prekograničnim sporovima tužitelj načelno mora ići tuženiku kako bi tražio svoje pravo (*actor sequitur forum rei*).¹⁵ Europski sud uvijek nanovo naglašava koliko je ovo načelo bitno za tumačenje Uredbe Brisel I, i iz toga izvodi da je kod svih drugih odredaba o nadležnosti riječ o iznimkama te da se one prema tomu moraju usko tumačiti.¹⁶

Drukčije nego u drugim uredbama Europske unije, kao primjerice u čl. 3. Uredbe o uzdržavanju,¹⁷ kod lokalizacije tuženika nije važno njegovo uobičajeno boravište, nego prebivalište/sjedište. Međutim, što se podrazumijeva pod prebivalištem fizičke osobe, Uredba Brisel I ne regulira, već to sukladno njezinom čl. 59. prepušta nacionalnom pravu. Dakle, pitanje ima li neki građanin – neovisno o svom državljanstvu – prebivalište u Hrvatskoj treba riješiti prema hrvatskom pravu. Drugo vrijedi za trgovačka društva i pravne osobe. Njihovo sjedište Uredba Brisel I definira samostalno i to kao statutarno sjedište, središnju upravu ili glavnu poslovnu jedinicu (čl. 60. Uredbe Brisel I). Činjenica da se određenje kojoj se državi tuženik trenutačno treba "pripisati" djelomično ravna prema nacionalnom pravu, a djelomično prema europskom pravu te povrh toga i prema

¹⁴ Primjer za što su nadležni sudovi iz čl. 5. Uredbe Brisel I, izuzev toč. 6. Gebauer M., u knjizi: Gebauer M./Wiedmann T. (ur.), *Zivilrecht unter europäischem Einfluss*, 2. izdanje, Boorberg, 2010, Kap. 27, rub. br. 38.

¹⁵ Hess B., *Europäisches Zivilprozessrecht*, C. F. Müller, Heidelberg, § 6. rub. br. 34.

¹⁶ Europski sud, 6. 9. 2012. – predmet C-190/11 *Mühlleitner v. Yusufi*, NJW, 2012, str. 3225.

¹⁷ Uredba Vijeća (EZ) od 18. 12. 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrshi odluka te suradnji u stvarima uzdržavanja – SL EU 2009, br. L 7, str. 1.

normativnom pojmu sjedišta, a ne prema uobičajenom boravištu, gledano iz današnje perspektive zaslužuje kritiku.¹⁸ No, čl. 62. i daljnji članci Uredbe Brisel I 2015 što se tiče tog pitanja neće ništa promijeniti.

3.2. Isključiva nadležnost suda

Iznimno tuženik se ne mora tužiti u državi njegova prebivališta ako postoji isključiva nadležnost. Isključiva nadležnost jedne države članice znači da se u pravnom sporu ne smije odlučivati u nijednoj drugoj državi članici; drukčiji ugovor o nadležnom sudu nije valjan (čl. 23. Uredbe Brisel I), pa i upuštanje u raspravljanje bez isticanja prigovora zbog takve nenadležnosti suda od strane tuženika nije moguće (čl. 24. reč. 2. Uredbe Brisel I); presude, koje bi se donijele uz nepoštivanje isključive nadležnosti druge države članice ne bi se priznale (čl. 35. st. 1. Uredbe Brisel I).¹⁹ Takve isključive nadležnosti mogu proizići samo iz Uredbe Brisel I, a ne iz nacionalnog prava. Odgovarajuće se odredbe moraju tumačiti usko.²⁰ Ovdje posebice treba istaknuti čl. 22. Uredbe Brisel I, koji za neke predmete spora koji su posebno povezani s teritorijem, odnosno suverenosti jedne države predviđa isključivu sudsku nadležnost. Pored toga postoji i tzv. polovična isključiva sudska nadležnost radi zaštite potrošača (čl. 16. st. 2. Uredbe Brisel I), radnika (čl. 20. st. 1. Uredbe Brisel I) te ugovaratelja osiguranja (čl. 12. st. 1. Uredbe Brisel I). I na koncu, sukladno čl. 23. Uredbe Brisel I stranke mogu putem ugovora o sudskoj nadležnosti stvoriti temelj za isključivu nadležnost nekog suda (vidjeti dio ovog rada pod 3.4.).

3.2.1. Članak 22. Uredbe Brisel I

Čl. 22. Uredbe Brisel I odnosi se samo na međunarodnu, a ne na mjesnu nadležnost i primjenljiv je neovisno o prebivalištu tuženika, dakle i u odnosu na treće države.²¹ Čl. 22. toč. 1. Uredbe Brisel I utemeljuje *lex rei sitae*, koji poznaje i hrvatsko pravo: o tužbama u vezi s nekretninama može se odlučivati samo u državi u kojoj se nalazi ta nekretnina. Također se i o sporovima koji proizlaze iz ugovora o najmu načelno smije odlučivati samo u onoj državi u kojoj se na-

¹⁸ Hau W., *Die Verortung natürlicher Personen – Ein Beitrag zum Allgemeinen Teil des Europäischen Zivilverfahrensrechts*, u knjizi: *Gedächtnisschrift für Manfred Wolf*, 2011, str. 409., 419 i dalje; Hess, op. cit. u bilj. 15, § 6, rub. br. 38. i dalje.

¹⁹ Linke/Hau, op. cit. u bilj. 7, rub. br. 122.

²⁰ Europski sud, 12. 5. 2011. – predmet C-144/10 *Berliner Verkehrsbetriebe v. JPMorganChase*, IPRax, 2011, str. 576.

²¹ Rauscher/Mankowski, op. cit. u bilj. 11, Art. 22 Brisel I-VO, rub. br. 2a i 3.

lazi iznajmljena kuća, odnosno iznajmljeni stan. Pritom važi iznimka za kratkoročne ugovore o najmu ili zakupu za privatnu upotrebu: ako primjerice osoba s prebivalištem u Austriji svoju vikendicu u Hrvatskoj iznajmi turistu, koji također živi u Austriji, na razdoblje kraće od šest mjeseci, onda se – u slučaju primjene Uredbe Brisel I – sporovi proizašli iz tog odnosa smiju voditi i pred austrijskim sudovima. Čl. 22. toč. 2. Uredbe Brisel I odnosi se na pravne sporove koji za predmet imaju valjanost odluka koje su donijela tijela trgovačkog društva i nadležnim proglašava sudove u sjedištu tog društva. No, sporovi u kojima je valjanost neke odluke samo prethodno pitanje (primjerice za valjanost ugovora) nisu obuhvaćeni čl. 22. toč. 2. Uredbe Brisel I.²²

Domet čl. 22. toč. 5. Uredbe Brisel I koji za postupke, predmet kojih je ovrha sudskih odluka, određuje isključivu nadležnost sudova države članice u kojoj se treba provesti ovrha ili je ona već provedena, još nije definitivno određen. Time je zajamčeno da suverene akte u postupku ovrhe, koji ionako važe samo za određeni teritorij, preispituju isključivo sudovi one države članice za koju su i doneseni.²³ Sporno je važi li čl. 22. toč. 5. Uredbe Brisel I i onda kada se ovršenik s pomoću materijalnopравnih prigovora želi braniti protiv ovrhe, dakle ako ističe primjerice da je već ispunio titularanu tražbinu.²⁴ Mogu se navesti dobri argumenti za to da svrha čl. 22. toč. 5. Uredbe Brisel I nije prikupljanje takvih tužbi u državi ovrhe, već da i sudovi u državi donošenja presude smiju odlučivati o takvim tužbama.²⁵

Reforma ostavlja čl. 22. Uredbe Brisel I netaknutim. Čl. 24. Uredbe Brisel I 2015 preuzima nadležnost sudova predviđenu čl. 22. Uredbe Brisel I; samo se u izričaju precizira tekst čl. 22. toč. 4.

²² Europski sud, 12. 5. 2011. – predmet C-144/10 *Berliner Verkehrsbetriebe v. JPMorganChase*, IPRax, 2011, str. 576. (Nap. *Thole*, str. 541). Konačna odluka: njemački Savezni sud od 12. 7. 2011. – II ZR 28/10, NJW, 2011, str. 3372.

²³ *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 22 Brüssel I-VO, rub. br. 53a.

²⁴ Tako u Njemačkoj glasi vladajuće mišljenje koje proizlazi iz odluke Europskog suda od 4. 7. 1985. – predmet C-220/84 *AS-Autoteile v. Malhé*, EuGHE 1985, 2267, rub. br. 12, (usp. *Botur A.*, Aktuelle Probleme der grenzüberschreitenden Vollstreckung europäischer Unterhaltstitel nach der Brüssel I-VO, FamRZ, 2010, str. 1860, 1868; *Gsell B.*, Die Geltendmachung nachträglicher materieller Einwendungen im Wege der Vollstreckungsgegenklage bei Titeln aus dem Europäischen Mahn- oder Bagatelverfahren, EuZW, 2011, str. 87., 91; *Meller-Hannich C.*, Materielle rechtliche Einwendungen bei der grenzüberschreitenden Vollstreckung und die Konsequenzen von "Prism Investment", GPR, 2012, str. 153., 157; *Roth K.*, Anm. zu BGH v. 14. 3. 2007 – XII ZB 174/04, JZ, 2007, str. 898., 900. *Nelle A.*, Anspruch, Titel und Vollstreckung im internationalen Rechtsverkehr, 2000, str. 370. i dalje.

²⁵ *Hess*, op. cit. u bilj. 15, § 6, rub. br. 127.; *Nelle*, op. cit. u bilj. 24, str. 391; *Bach I.*, Grenzüberschreitenden Vollstreckung in Europa, 2008, str. 156. i dalje, 178; *Gsell*, op. cit. u bilj. 24, str. 87., 91.

Uredbe Brisel I, koji se odnosi na sporove vezane za žigove ili patente (vidjeti dodatak u čl. 24. toč. 4. Uredbe Brisel I 2015: "neovisno o tomu je li se pitanje pojavilo u okviru tužbe ili prigovora".) Prvobitno je bilo zamišljeno da se za najam poslovnih prostorija stvori *quasi* djelomična isključiva sudska nadležnost te da se čl. 22. toč. 1. time otvori za drukčije dogovore vezane za sudska nadležnost.²⁶ Međutim, taj prijedlog nije uzet u obzir tijekom daljnjeg zakonodavnog postupka.²⁷

3.2.2. Članak 16. Uredbe Brisel I

Još jednu, iako samo jednostrano isključivu sudska nadležnost predviđa čl. 16. st. 2. Uredbe Brisel I. U slučaju potrošačkog ugovora u smislu čl. 15. Uredbe Brisel I poduzetnik smije tužiti potrošača samo u državi prebivališta potrošača (čl. 16. st. 2. Uredbe Brisel I), dok nadležnost suda prema mjestu ispunjenja sukladno čl. 5. toč. 1. Uredbe Brisel I koje je ujedno i njegovo sjedište ne smije koristiti, a i drukčije ugovorena sudska nadležnost ne bi bila valjana (čl. 23. st. 5; čl. 17. Uredbe Brisel I). Ako nasuprot tomu potrošač želi podignuti tužbu, on ne mora to učiniti u državi u kojoj je sjedište poduzetnika, već pravnu zaštitu može dobiti i u svojoj državi, gdje ima prebivalište (čl. 16. st. 1. Uredbe Brisel I). Za poduzeća je ova odredba jako važna budući da ovdje prekogranična trgovina za sobom povlači nadležnost inozemnih sudova koja se načelno ne može spriječiti ugovaranjem sudske nadležnosti (čl. 17. Uredba Brisel I). Iz tog se razloga područje njezine primjene mora promatrati vrlo pažljivo. Na ovom mjestu treba osvijetliti čl. 15. st. 1. sl. c. Uredbe Brisel I. On pretpostavlja da osoba koja se bavi trgovačkom ili profesionalnom djelatnošću tu djelatnost provodi u državi članici u kojoj potrošač ima prebivalište ili na bilo koji drugi način takvu djelatnost usmjerava prema toj državi članici ili prema većem broju država uključujući i tu državu članicu te, kao drugo, da sporni ugovor pripada u područje takve djelatnosti. Pritom je od posebne važnosti pretpostavka iz čl. 15. st. 1. sl. c. Uredbe Brisel I prema kojoj je za tu nadležnost dovoljno ako poduzetnik svoju aktivnost "usmjerava" na državu u kojoj potrošač ima prebivalište. To se mora tumačiti u skladu s drugim pravnim aktima, tj. u skladu s kolizijsko-pravnom paralelnom odredbom iz čl. 6. st. 1. sl. b. Uredbe Rim I.²⁸

²⁶ Vidjeti i čl. 22. toč. 1. sl. b. u KOM (2010) 748.

²⁷ Dokument Vijeća br. 10609/12 ADD 1.

²⁸ Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskoga parlamenta i Vijeća od 17. 6. 2008. o pravu mjerodavnosti za ugovorne obveze, SL EU 2008, br. L 177, str. 6.; SL EU 2009, br. L 309, str. 87. Razmatrajući razlog br. 24. uz Uredbu Rim I; vidjeti *Von Hein J.*, Anmerkung zu EuGH, 7. 12. 2010., verb. predmet C-585/08 i predmet C-144/09, JZ, 2011, str. 954. i dalje; *Staudinger A.*, Der EuGH hat es (aus)gerichtet – Harmonie zwischen Brüssel I- und Rom I-VO, AnwBl, 2011, str. 327.

“Usmjeravanje” aktivnosti je predmet mnogih odluka posebice stoga što novi mediji, na čelu s internetom, nameću vlastite probleme tumačenja. Europski sud je pojasnio da sama stvarna mogućnost pozivanja mrežne stranice nije dovoljna jednako kao ni samo navođenje elektroničke adrese ili upotreba jezika koji je uobičajen u državi potrošača ili njezine valute; mjerodavno je zapravo da od samog početka iz mrežne stranice proizlazi da je poduzetnik spreman zaključiti ugovor s potrošačima koji su nastanjeni u odnosnoj državi članici.²⁹ Kako bi ilustrirao taj kriterij Europski sud navodi niz indicija, primjerice opis puta do poslovnog nastana ili upotrebu vlastite internetske domene najvišeg stupnja za dotičnu zemlju.³⁰ Pretpostavka nije da se ugovor mora zaključiti na daljinu, dakle isključivo preko interneta, štoviše dostaje da je potrošač na temelju mrežne stranice došao do poduzeća.³¹ Koja se eksplozivnost krije u toj odredbi, odnosno koje je značenje Europski sud spreman dati ovoj odredbi, pokazao je u rujnu 2012.³² U tom je slučaju potrošač s prebivalištem u Austriji preko pretraživačkog portala uočio trgovca automobilima u Hamburgu, čija je mrežna stranica bila povezana s pretraživačkim portalom te je krenuo putem granice kako bi u Hamburgu izabrao i kupio vozilo. Iako mrežna stranica za zaključenje te daljnju realizaciju ugovora nije imala nikakvu ulogu, Europski je sud iz njezine povezanosti s pretraživačkim portalom izveo usmjerenost poslovne djelatnosti na državu članicu potrošača te je, odstupajući od čl. 2. i 5. Uredbe Brisel I, potvrdio nadležnost suda tužitelja, tj. potrošača. To pokazuje da je kriterij “usmjeravanja” napustio područje *e-commerce* kao takvog te da taj kriterij mora ukalkulirati svako poduzeće koje posluje s osobama koje imaju prebivalište u inozemstvu. Čl. 17.–19. Uredbe Brisel I 2015 ne mijenjaju te odredbe, uz iznimku što će čl. 18. st. 1. i čl. 21. st. 2. Uredbe Brisel I 2015 tužbu potrošača, odnosno radnika dopustiti u sjedištu tužitelja i onda, ako tuženik ima sjedište izvan Europske unije (čl. 6. st. 1. Uredbe Brisel I 2015).³³

²⁹ Europski sud, 7. 12. 2010. – povezani predmeti C-585/08 *Pammer* i C-144/09 *Hotel Alpenhof*, NJW, 2011, str. 505. s nap. *Leible v. Müller*, 495 (vidjeti i *von Hein*, JZ, 2011, str. 954.; kritički *Pilich M.*, *Ausrichten der Tätigkeit des Unternehmens auf den Wohnsitzstaat des Verbrauchers*, GPR, 2011, str. 178.).

³⁰ Europski sud, 7. 12. 2010. – povezani predmeti C-585/08 *Pammer* i C-144/09 *Hotel Alpenhof*, NJW, 2011, str. 505.; njemački Savezni sud, WM, 2013, str. 1234, 1236.

³¹ Njemački Savezni sud, WM, 2013, str. 1234, 1237 i dalje.

³² Europski sud, 6. 9. 2012. – predmet C-190/11 *Mühlleitner v. Yusufi*, NJW, 2012, str. 3225.

³³ *Weller M.*, *Der Ratsentwurf und der Parlamentsentwurf zur Reform der Brüssel I-VO*, GPR, 2012, str. 328., 330.

3.3. Posebna nadležnost sudova

Ako Uredba Brisel I kod tuženika sa sjedištem u drugoj državi članici Europske unije ne predviđa isključivu sudsku nadležnost, tužitelj može pored opće koristiti i posebne nadležnosti iz čl. 5. i dalje Uredbe Brisel I. Te nadležnosti stoje na raspolaganju za odlučivanje o svim zahtjevima koji stoje u vezi s odnosnom posebnom sudskom nadležnosti.³⁴

3.3.1. Nadležnost suda za ugovore (čl. 5. toč. 1. Uredbe Brisel I)

Čl. 5. toč. 1. Uredbe Brisel I – zbog stvarne blizine – predviđa nadležnost suda u državi, odnosno u mjestu u kojem se trebaju ispuniti ugovorne obveze; taj članak, potiskujući nacionalne propise, ujedno određuje i mjesno nadležni sud.³⁵ Čl. 5. toč. 1. Uredbe Brisel I je jedna od kompleksnijih odredaba Uredbe Brisel I koja, kako bi se razumjela, zahtijeva poznavanje brojnih odluka Europskoga suda. Pravi pristup odredbi otvara st. 1. sl. b. Ova odredba Uredbe za kupoprodajne ugovore i ugovore o uslugama određuje vlastito, autonomno mjesto ispunjenja, a u svrhu određivanja sudske nadležnosti.³⁶ Za njezino određivanje treba posebice obratiti pozornost na to kamo se predmet treba isporučiti “prema ugovoru”. Pritom se u obzir smiju uzeti i uvjeti poslovanja uobičajeni u međunarodnoj trgovini, primjerice pravila *Incotermsi*, kao što je to ne tako davno odlučio Europski sud.³⁷ Pojam kupoprodajnog ugovora i ugovora o uslugama mora se tumačiti autonomno sukladno Uredbi, dakle iz vlastite perspektive europskoga prava.³⁸ Njemački Savezni sud je primjerice odlučio da se kod davanja kredita radi o ugovoru o uslugama u smislu ovog propisa, iako njemačko pravo takav ugovor smatra ugovorom o zajmu.³⁹

Od tog europskog koncepta mjesta ispunjenja, koji se treba pozdraviti, odstupa čl. 5. toč. 1. sl. a. Uredbe Brisel I koji vrijedi ako

³⁴ O opsegu tzv. kognitivne ovlasti suda *Linke/Hau*, op. cit. u bilj. 7, rub. br. 207.

³⁵ *Gebauer*, op. cit. u bilj. 13, Kap. 27, rub. br. 38.

³⁶ *Hess*, op. cit. u bilj. 15, § 6, rub. br. 49. Vezano za problematiku sporazuma o mjestu ispunjenja vidjeti rad *Stürnera* u ovoj knjizi.

³⁷ Europski sud, 9. 6. 2011. – predmet C-87/10 *Electrosteel Europe SA v. Edil Centro SpA*, NJW, 2011, str. 3018. O mogućnostima i granicama ugovaranja mjesta ispunjenja, vidjeti rad *Stürnera*, u ovoj knjizi.

³⁸ Za oslanjanje na pojmove poznate u Ugovoru o funkcioniranju Europske unije, Smjernice o nekim aspektima prodaje robe široke potrošnje i popratnim jamstvima i Uredbe Rim I *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 23 Brüssel I-VO, rub. br. 45-50e; *Hess*, op. cit. u bilj. 15, § 6, rub. br. 50. i dalje.

³⁹ Njemački Savezni sud, 28. 2. 2012. – XI ZR 9/11, NJW, 2012, str. 1817.

sl. b. nije primjenjivo (sl. c). Europski sud tumači tu odredbu kao uputu na privatno pravo *lex causae*, dakle pravo koje je prema međunarodnom privatnom pravu primjenjivo na glavni ugovor.⁴⁰ Prema tomu se mjesto ispunjenja za sve ostale ugovorne obveze koje nisu obuhvaćene točkom b. određuje prema materijalnom pravu primjenjivom na ugovor koje se utvrđuje prema kolizijskim normama Uredbe Rim I.

Čl. 5. toč. 1. sl. a. i b. Uredbe Brisel I ne razlikuju se samo po tomu koje pravo određuje mjesto ispunjenja, već i u drugim pogledima. Naime, sl. b. određuje jedinstveno mjesto ispunjenja za sve obveze iz ugovora.⁴¹ Sukladno tomu se u mjestu u kojem se stvar trebala isporučiti, može podignuti ne samo zahtjev za isporuku robe već i zahtjev na protučinidbu. Nasuprot tomu, kod sl. a. je uvijek riječ o mjestu ispunjenja odnosno tražbine koje se utužuje.⁴² Dakle, kod točke a. će se zahtjev za protučinidbu možda u danom slučaju morati ostvariti u drugoj državi, a ne u onoj gdje se ostvaruje zahtjev na činidbu. Iz te pozadine odluka, radi li se o kupoprodajnom ugovoru ili ugovoru o uslugama u smislu čl. 5. toč. 1. Uredbe Brisel I postaje još važnija. Reforma ne utječe na čl. 5. toč. 1. Uredbe Brisel I (čl. 7. toč. 1. Uredbe Brisel I 2015).⁴³

3.3.2. Nadležnost suda za delikte (čl. 5. toč. 3. Uredbe Brisel I)

U posljednje vrijeme je čl. 5. toč. 3. Uredbe Brisel I po aktualnosti premašio sudsku nadležnost za ugovorne obveze. Era novih medija stavlja sudsku nadležnost za delikte pred izazove. Ljudi se sve češće moraju braniti protiv širenja slika na internetu koje krše njihova prava osobnosti. S aspekta nadležnosti riječ je o pitanju, proizlazi li iz univerzalne mogućnosti pristupa internetskim stranicama globalna nadležnost suda za tuženika. Europski sud je na to pitanje morao odgovoriti u predmetu *eDate Advertising*.⁴⁴ Ključ svega jest pitanje, treba li čl. 5. toč. 3. Uredbe Brisel I tumačiti tako da osoba koja je pogođena takvom stranicom može podići tužbu pred sudovima bilo koje države članice u kojoj se može pozvati ta mrežna stranica, neovisno o sjedištu operatora mrežne stranice, ili mora postojati posebna veza između napadnutog sadržaja ili mrežne

⁴⁰ Europski sud, 23. 4. 2009. – predmet C-533/07 *Falco Privatstiftung*, NJW, 2009, str. 1865, 1867.

⁴¹ *Linke/Hau*, op. cit. u bilj. 7, rub. br. 186.

⁴² *Hess*, op. cit. u bilj. 15, § 6, rub. br. 57.

⁴³ *Pohl M.*, Die Neufassung der EuGVVO – im Spannungsfeld zwischen Vertrauen und Kontrolle, IPRax, 2013, str. 109., 111.

⁴⁴ Europski sud, 25. 10. 2011. – predmet C-509/09 i C-161/10 *eDate Advertising*, NJW, 2012, str. 137.

stranice i države u kojoj se nalazi sud. Europski sud se pozvao na svoju sudsku praksu o povredi časti kroz tiskane medije,⁴⁵ ali ju je razvio dalje kako bi u obzir uzео i posebnosti interneta.⁴⁶ Prema odluci tog suda ubuduće se mora polaziti od središta interesa oštećenika koje samo “generalno” treba odgovarati uobičajenom boravištu.⁴⁷ Na taj način je oštećenik oslobođen od toga da štetu mora traživati pred sudom koji je opće nadležan (u sjedištu tuženika), što znatno olakšava pravni progon.⁴⁸ Dakle, oštećenik može ukupnu pretrpljenu štetu utužiti u središtu svojih interesa, odnosno eventualno u državi svog uobičajenog boravišta.⁴⁹ Pored toga smije tužiti i u svakoj drugoj državi članici u kojoj je predmetni internetski sadržaj bio dostupan, s tim da je u tom slučaju nadležnost ograničena na štetu koja otpada na tu državu članicu.⁵⁰

3.3.3. Reforma članka 5. Uredbe Brisel I

Čl. 5. toč. 3. kao i nadležnosti sudova iz čl. 5. toč. 4.–7. Uredbe Brisel I neće biti izmijenjene u okviru reforme,⁵¹ no izbrisat će se čl. 5. toč. 2. Uredbe Brisel I (vidjeti čl. 7. Uredbe Brisel I-2015). Naime, stvari koje se odnose na obvezu uzdržavanja su u međuvremenu uređene u Europskoj uredbi o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka te suradnji u stvarima uzdržavanja.⁵² Pored toga se prema čl. 7. toč. 4. Uredbe Brisel I 2015 stvara posebna, nova sudska nadležnost za tužbe radi predaje stvari koje se odnose na određena kulturna dobra. Sukladno tomu se tužba radi predaje nekog kulturnog dobra u smislu čl. 1. toč. 1. Smjernice 93/7/EEZ (primjerice dijelovi starih umjetničkih i građevinskih spomenika, fotografije, slike itd.) vlasniku ubuduće može podići i pred sudom mjesta u kojem se kulturno dobro nalazi u trenutku obraćanja sudu, pa čak i ako je tuženik nastanjen u drugoj državi članici.⁵³

⁴⁵ Europski sud, 7. 3. 1995. – predmet C-68/93 *Shevill*, NJW, 1995, str. 1881.

⁴⁶ *Klopper M.*, Persönlichkeitsrechtsverletzungen über das Internet: Internationale Zuständigkeit nach EuGVVO und anwendbares Recht, JA, 2013, str. 165., 167.–169.

⁴⁷ Europski sud, 25. 10. 2011. – predmet C-509/09 i C-161/10 *eDate Advertising*, NJW, 2012, str. 137., 139 i dalje.

⁴⁸ *Roth W.-H.*, Persönlichkeitsschutz im Internet: Internationale Zuständigkeit und anwendbares Recht, IPRax, 2013, str. 215., 219.

⁴⁹ *Roth*, op. cit. u bilj. 48, str. 215., 220.

⁵⁰ Europski sud, 25. 10. 2011. – predmet C-509/09 i C-161/10 *eDate Advertising*, NJW, 2012, str. 137., 140.

⁵¹ *Pohl*, op. cit. u bilj. 43, str. 109., 111.

⁵² *Pohl*, op. cit. u bilj. 43, str. 109, 110. – Vidjeti bilj. br. 17. u ovom radu.

⁵³ *Weller*, GPR, 2012, str. 328., 330 i dalje.

3.3.4. Članak 6. Uredbe Brisel I (nadležni sud za slučaj suparničarstva i dr.)

Čl. 6. Uredbe Brisel I sadrži niz daljnjih posebnih nadležnosti, a među njima i tužbu protiv više tuženika s prebivalištem u različitim državama članicama (toč. 1.). Nadležnost suda za suparničare postoji ako su tužbe protiv više tuženika toliko usko povezane da je bolje zajedno ih raspraviti i donijeti zajedničku odluku, kako bi se izbjegla opasnost donošenja nepomirljivih odluka različitih sudova. Da bi to bilo moguće, zahtjevi protiv pojedinih tuženika moraju se temeljiti na istoj stvarnoj i pravnoj osnovi.⁵⁴ Tu povezanost Europski sud prepoznaje i onda ako se zahtjevi protiv pojedinih tuženika temelje na različitim materijalnim pravima, ali su identični u svojim osnovnim obilježjima, što je primjerice slučaj kod europskog zahtjeva za nečinidbom zbog povrede autorskih prava koji je uređen tako da je neovisan o krivnji.⁵⁵ Jedna aktualna odluka njemačkog Saveznog suda (BGH) odnosila se na predmet u kojem je više tuženika tuženo u Njemačkoj, ali samo je na jednog od njih bila primjenljiva Uredba Brisel I. Budući da su za tuženike, kojima je trebalo suditi prema nacionalnom pravu, bili općenadležni različiti sudovi, sud je prema njemačkom građanskoprocесnom pravu smio po vlastitoj ocjeni odrediti sud koji bi bio nadležan za sve tuženike (§ 36. br. 3. njemačkog Zakonika o parničnom postupku). Njemački Savezni sud je odlučio da sud pritom prioritarno mora primijeniti odredbe europskog prava te da stoga smije kao sud za zajedničku raspravu odrediti samo onaj sud, na kojem postoji nadležnost prema Uredbi Brisel I; na taj način se odredbe Uredbe Brisel I najbolje uzimaju u obzir.⁵⁶ Čl. 6. toč. 3. Uredbe Brisel I propisuje nadležnost za protutužbe; obuhvaćene su samo koneksne protutužbe, dakle takve, čiji predmet spora počiva na istom pravnom odnosu ili istom činjeničnom stanju kao i tužba.⁵⁷ Čl. 6. Uredbe Brisel I ostat će netaknut reformom (vidjeti čl. 8. Uredbe Brisel I 2015).

3.4. Privatno-autonomno zasnivanje nadležnosti

Nadležnost suda može nastati i na temelju privatne, autonomne volje, tj. na temelju upuštanja tuženika u postupak bez isticanja prigovora zbog nenadležnosti suda (čl. 24. Uredbe Brisel I) ili na teme-

⁵⁴ Rauscher T./Leible S., *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht* EuZPR/EuIPR, 2011, Art. 6 Brüssel I-VO, rub. br. 8.

⁵⁵ Europski sud, 1. 12. 2011. – predmet C-145/10 *Painer v. Standard Verlags GmbH*, RIW, 2012, str. 55.

⁵⁶ Njemački Savezni sud, 6. 5. 2013. – X ARZ 65/13, BeckRS, 2013, 09526.

⁵⁷ Hess, op. cit. u bilj. 15, § 6, rub. br. 91.

lju sporazuma obiju strana (tzv. sporazum o nadležnosti, čl. 23. Uredbe Brisel I). Privatno i autonomno određivanje međunarodne nadležnosti ograničeno je isključivim sudskim nadležnostima propisanim u Uredbi Brisel I: isključiva nadležnost suda ne može se mijenjati sporazumom (čl. 23. st. 5. Uredbe Brisel I), a upuštanje u raspravljanje bez isticanja prigovora nenadležnosti je bez učinka (čl. 24. reč. 2. Uredbe Brisel I). U tom kontekstu isključive nadležnosti suda imaju u odnosu na potrošače, radnike i uzimatelje osiguranja posebnu ulogu, budući da one nisu generalno u suprotnosti s privatnim i autonomnim zasnivanjem nadležnosti; prije svega u fazi nakon nastanka spora dopušteno je ugovarati nadležnost, budući da je u tom trenutku potreba strukturalno slabije stranke za zaštitom manja (čl. 23. st. 5 u vezi sa čl. 13., 17. ili 21. Uredbe Brisel I).

3.4.1. Upuštanje u spor bez isticanja prigovora nenadležnosti

Prema čl. 24. Uredbe Brisel I sud koji zapravo nije međunarodno nadležan postaje nadležan kada se tuženik upusti u spor bez isticanja prigovora nenadležnosti tog suda. No, Uredba Brisel I 2015 će donijeti važnu promjenu. Naime, u stvarima vezanim za osiguranje, potrošače i radnike sud će, u okviru čl. 26. st. 2. Uredbe Brisel I 2015, prije nego što se proglasi nadležnim, tuženika morati posebno poučiti o njegovom pravu da se u spor upusti bez isticanja prigovora nenadležnosti suda i o posljedicama takvoga upuštanja.⁵⁸ Međutim, čl. 26. Uredbe Brisel I 2015 ne kaže ništa o pravnim posljedicama za slučaj da sud propusti tuženika na taj način poučiti.⁵⁹

3.4.2. Sporazumi o nadležnosti

Sporazumi o nadležnosti prema čl. 23. Uredbe Brisel I u praksi imaju važnu ulogu.⁶⁰ Stranke mogu sporazumom utvrditi nadležnost konkretnog suda ili općenito sudova neke države članice (tzv. prorogacija) ili isključiti takvu nadležnost (tzv. derogacija). Prema čl. 23. st. 1. reč. 2. Uredbe Brisel I prorogacija suda se smatra isključivom, ako stranke nisu izričito nešto drugo odredile; dakle, korisnik bi se trebao pobrinuti da formulacija bude jasna ako želi osigurati da tužbu može podići i pred drugim sudovima, kada bi se to s obzirom na kasniju ovrhu činilo povoljnijim. Sporazumi o nadležnosti su nei-

⁵⁸ Pohl, IPRax, 2013, str. 109., 111.

⁵⁹ Gegen Konsequenzen im Fall unterbliebener Belehrung: Pohl, IPRax, 2013, str. 109., 111 bilj. 29.

⁶⁰ Magnus U., *Gerichtsstandsvereinbarungen im Vorschlag zur Reform der EUGVO*, u knjizi: Kronke H./Thom K. (ur.), *Festschrift für Bernd von Hoffmann zum 70. Geburtstag: Grenzen überwinden – Prinzipien bewahren*, Gieseking Verlag, 2011, str. 664.

zostavan instrument kod sastavljanja prekograničnih ugovora. Oni mogu pružiti pravnu sigurnost tako da se pomoću njih izbjegavaju dugotrajni sporovi o nadležnosti te se pravni sporovi koncentriraju u onoj državi članici, pravo koje je mjerodavno u glavnoj stvari. Pravo sporazuma o nadležnosti obilježeno je živahnom sudskom praksom, posebice u doba Briselske konvencije o sudskoj nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima⁶¹ (prethodnik članka 23. Uredbe Brisel I bio je čl. 17. Briselske konvencije). Posebice je valjana integracija klauzule o nadležnosti suda u ugovor bila povod za brojne odluke Europskog suda (vidjeti detaljnije 3.4.2.1.). Pored toga provedba klauzule o nadležnosti suda može u praksi prouzročiti velike poteškoće (vidjeti detaljnije 3.4.2.2.).

3.4.2.1. Valjanost sporazuma o nadležnosti

Kod ispitivanja učinka sporazuma o nadležnosti treba poći od toga da oni čine zaseban ugovor koji je neovisan o glavnom ugovoru, čak i kada je klauzula o nadležnosti izvanjski uključena u nje.⁶² Čl. 25. st. 5. Uredbe Brisel I 2015 to odavno priznato pravilo⁶³ čak izričito navodi u tekstu Uredbe. Dakle, valjano zaključen ugovor ne jamči ujedno i uspješno uključivanje klauzule o nadležnosti suda, ali i obratno, nevaljanost glavnog ugovora ne povlači za sobom nužno da je i klauzula o nadležnosti suda nevaljana, a koja se može predvidjeti upravo za takve slučajeve. Čl. 23. Uredbe Brisel I propisuje diferencirane zahtjeve u pogledu forme sporazuma. Opasnost čl. 23. st. 1. reč. 3. Uredbe Brisel I krije se u tomu što će njegov tekst objektivnog promatrača prije animirati da kod uključivanja klauzule bude manje pažljiv, iako se želi upravo suprotno. Sporazumi o nadležnosti često odstupaju od odredaba o nadležnosti iz Uredbe Brisel I i čak omogućuju određivanje nadležnosti suda prema sjedištu tužitelja. Europski sud stoga odredbe o formi s pravom tumači restriktivno, kako bi se moglo pretpostaviti da su stranke doista bile suglasne s odstupanjem od odredaba o nadležnosti suda.⁶⁴ To, doduše, ne znači da klauzule o nadležnosti nisu dopuštene u Općim uvjetima poslovanja (OUP), ali znači da su prepone za njihovo uključivanje u ugovor znatno više. Valjano uključivanje klauzule o sudskoj nadležnosti koja se nalazi u Općim uvjetima poslovanja može se pretpostaviti samo onda ako način uključivanja Općih uvjeta poslovanja

⁶¹ Briselska konvencija o sudskoj nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968., SL EU 1998, br. C 27, str. 1.

⁶² *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 23 Brüssel I-VO, rub. br. 13.

⁶³ Europski sud, 3. 7. 1997 – predmet C-269/95 *Benincasa v. Dentalkit*, RIW, 1997, str. 775.

⁶⁴ Europski sud, predmet 24/76 *Colzani v. Rüwa*, Slg., 1976, str. 1841 i predmet 25/76 *Ségoura v. Bonakdarian*, Slg., 1976, str. 1860; Europski sud, predmet 150/80 *Elefantenschuh* RIW, 1981, str. 709., 711, rub. br. 24. i dalje.

osigurava da ugovorni partner ima doista mogućnost saznati za klauzulu o sudskoj nadležnosti.⁶⁵ To znači praktično da svaki korisnik Općih uvjeta poslovanja iste u pravilu mora poslati ugovornom partneru prije zaključenja ugovora.⁶⁶ U slučaju da su Opći uvjeti poslovanja otisnuti na poleđini ugovora, korisnik mora s pomoću jasne upute na poleđini osigurati da druga ugovorna strana zna za njih;⁶⁷ zbog ključnog značenja klauzule o sudskoj nadležnosti u nekim će se slučajevima čak morati zahtijevati da već ta napomena koja upozorava na Opće uvjete poslovanja sadrži podatak o tomu da se tamo nalazi klauzula o sudskoj nadležnosti.⁶⁸

Čl. 23. st. 1. Uredbe Brisel I je dobar primjer za komplicirani odnos između Uredbe Brisel I i nacionalnog prava. Čl. 23. Uredbe Brisel I kao neposredno primjenjivo europsko pravo ima doduše prednost pred nacionalnim pravom. To naravno važi samo toliko daleko koliko dosiže područje uređivanja tog članka. Posebno kada je riječ o materijalnopравnom pitanju, jesu li ugovorne strane uopće sklopile sporazum, dolazi čl. 23. Uredbe Brisel I do svojih granica. Budući da forma, koja je nužna prema čl. 23. st. 1. toč. 3. Uredbe Brisel I, upravo treba zajamčiti da se radi o zajedničkoj volji te se to ne može ispitati ako se nije poštivala tražena forma, za uključivanje klauzule u ugovor vrijede zasebna, europska mjerila.⁶⁹ Nasuprot tomu, za kompleksnija pitanja ugovornog prava (primjerice mogućnost opoziva, mane volje, zastupanje ili poslovnu sposobnost) važi nedvojbeno nacionalno građansko pravo, budući da čl. 23. Uredbe Brisel I za ta pitanja nema nikakvu odredbu; prema prevladavajućem mišljenju za ovo je pitanje mjerodavno materijalno pravo glavnog ugovora.⁷⁰ Kompliciranije je u slučaju nacionalnih odredaba koje

⁶⁵ *Hau W.* u knjizi: Wolf M./Lindacher W. F./Pfeiffer T./Hau W. (ur.), *AGB-Recht*, C. H. Beck, 6. izdanje 2013, Klauseln G, rub. br. 162.

⁶⁶ Sporno, o stanju spora *Eichel F.*, *AGB-Gerichtsstandsklauseln*, im deutsch-amerikanischen Handelsverkehr, 2007, str. 80. i dalje.; *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 23 Brüssel I-VO, rub. br. 16a.

⁶⁷ *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 23 Brüssel I-VO, rub. br. 16.

⁶⁸ *Wolf/Lindacher/Pfeiffer/Hau*, op. cit. u bilj. 65, Klauseln G, rub. br. 162. i dalje.; *Lindacher W. F.*, *Internationale Gerichtsstandsklauseln in AGB unter dem Geltungsregime von Brüssel I. Das Erfordernis tatsächlicher Willenseinigung: Postulat und Postulatsfolgerungen*, u knjizi: *Festschrift für Peter Schlosser*, 2005, str. 492., 495, 497. i dalje.; *Schmidt H.*, *Anmerkung zu OLG München, Urteil vom 8. 3. 1989, ZZZP, 103 (1990), str. 91., 97. i dalje.*; *Eichel*, *AGB-Gerichtsstandsklauseln*, str. 82. i dalje.

⁶⁹ *Gebauer M.*, *Das Prorogationsstatut im Europäischen Zivilprozessrecht*, u knjizi: *Kronke H./Thorn K.* (ur.), *Festschrift für Bernd von Hoffmann zum 70 Geburtstag: Grenzen überwinden – Prinzipien bewahren*, Gieseking Verlag, 2011, str. 577., 578.

⁷⁰ Sporno vidjeti *Gebauer*, op. cit. u bilj. 69, str. 577., 579.–582.; *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 23 Brüssel I-VO, rub. br. 41. i dalje.

dopuštaju kontrolu sadržaja sporazuma. Ovdje bi mogla postojati opasnost da bi se kroz nacionalne propise mogla zaobići intencija članka 23. Uredbe Brisel I, ako bi se sloboda, koju daje čl. 23. Uredbe Brisel I, opet mogla ograničiti na mala vrata s pomoću nacionalnih odredaba o zloupotrebi. To bi znatno ugrozilo pouzdanost klauzula o nadležnosti. Iz tog razloga učvrstilo se stajalište da se kontrola zloupotrebe klauzula o nadležnosti u svakom slučaju mora pobliže izgraditi autonomno u skladu s Uredbom i kroz sudsku praksu Europskog suda.⁷¹

Čl. 25. st. 1. reč. 1. Uredbe Brisel I 2015 tu problematiku neće moći riješiti u potpunosti.⁷² On predviđa kolizijskopravnu regulativu i valjanost sporazuma podvrgava pravu države članice čiji su sudovi nadležni prema sporazumu.⁷³ Pritom je prema Razmatrajućem razlogu br. 20 uz Uredbu Brisel I 2015 riječ o uputi koja uključuje i tamo važeće kolizijsko pravo (tzv. sveukupna uputa) tako da ne mora nužno biti mjerodavno materijalno pravo prorogirane države članice.⁷⁴ To, doduše, stvara pravnu sigurnost barem u svim onim slučajevima, u kojima korisnik želi sporazumom osigurati nadležnost sudova države u kojoj ima sjedište, ali će pririditi poteškoće prije svega u slučajevima u kojima klauzula omogućava nadležnost sudova u raznim državama članicama. Osim toga, ovaj dodatak ne smije sakriti da se pravna pitanja o valjanosti sporazuma, koja su se dosad rješavala bez korištenja nacionalnog prava i dalje moraju rješavati autonomno sukladno Uredbi.⁷⁵

3.4.2.2. Provedba sporazuma o nadležnosti

Valjani sporazum o nadležnosti nije dovoljan, ako ga pravila za koordinaciju paralelnih postupaka ne uzimaju u obzir. I upravo u tome se krije slabost Uredbe Brisel I. Tko, suprotno sporazumu o isključivoj sudskoj nadležnosti, u jednoj drugoj državi članici po-

⁷¹ Wolf/Lindacher/Pfeiffer/Hau, op. cit. u bilj. 65, Klauseln G, rub. br. 180; Heinig J., Grenzen von Gerichtsstandsvereinbarungen im Europäischen Zivilprozessrecht, JWV, Sellier, 2010, str. 371.–407.; Kropholler J./von Hein J., Europäisches Zivilprozessrecht, Recht und Wirtschaft, 9. izdanje, 2013, Art. 23 EuGVO, rub. br. 89; Reithmann/Martiny/Hausmann, Hausmann R., in: Reithmann/Martiny, Internationales Vertragsrecht, 7. izdanje, 2010, rub. br. 64, 89. Protiv kontrole zloupotrebe pored već ionako postojećih ograničenja za sporazume o nadležnosti Rauscher/Mankowski, op. cit. u bilj. 11, Art. 23 Brüssel I-VO, rub. br. 12e–12j.

⁷² Vidjeti i Magnus, op. cit. u bilj. 60, str. 664, 669 i 681.

⁷³ Prema Heinze C., Choice of Court Agreements, Coordination of Proceedings and Provisional Measures in the Reform of the Brussels I Regulation, RabelsZ, 75 (2011), str. 581., 584, negativna formulacija ("osim ako") utemeljuje ujedno i pretpostavku u korist valjanosti sporazuma.

⁷⁴ Weller, op. cit. u bilj. 33, str. 328., 331.

⁷⁵ Gebauer, op. cit. u bilj. 69, str. 577., 587; Magnus, op. cit. u bilj. 60, str. 664., 673. i dalje.

digne, primjerice, negativnu tužbu radi utvrđenja i taj postupak vodi polako, može time prema čl. 27. Uredbe Brisel I torpedirati svaku drugu tužbu koja se zbog istog predmeta spora pokrene pred prorogiranim sudom.⁷⁶ Sud pred kojim je kasnije podignuta tužba mora, unatoč svojoj nadležnosti, prvo prekinuti postupak i nema nikakvo sredstvo da ugovornoj strani, koja tuži suprotno dogovoru, zabrani vođenje postupka pred drugim sudovima s pomoću tzv. *antisuit injunctions*. Ovo posljednje bi, prema shvaćanju Europskog suda, bilo u suprotnosti s načelom uzajamnog povjerenja u pravosuđe drugih država članica, kao i s načelom Uredbe Brisel I, prema kojem se međunarodna nadležnost sudova država članica za donošenje odluke smije preispitivati u drugoj državi članici samo u posebno reguliranim iznimnim slučajevima.⁷⁷ Što se tiče moguće obveze na naknadu štete ugovorne strane koja tuži suprotno dogovoru, to se pravno može teško obrazložiti.⁷⁸ Korisnik klauzule o sudskoj nadležnosti bi to eventualno mogao prevenirati na taj način da u ugovor uključi izričito formuliranu obvezu da se mora poštovati klauzula o sudskoj nadležnosti i da se tužba smije podići samo pred prorogiranim sudom.⁷⁹ Ako se sud, pred kojim je protivno sporazumu pokrenuta tužba suprotno klauzuli o sudskoj nadležnosti čak proglasi nadležnim, to neće spriječiti priznanje i ovrhu te odluke u drugoj državi članici (čl. 35. st. 1. i 3. Uredbe Brisel I).⁸⁰

Jedan cilj reforme Uredbe Brisel I bio je da se sporazumi o sudskoj nadležnosti s obzirom na ove slabosti dalje osnaže te da se njihova učinkovitost poveća kroz reformu pravila o litispencijiji (Razmatrajući razlog br. 22. uz Uredbu Brisel I 2015). Posebice čl. 31. Uredbe Brisel I 2015 treba, u suprotnosti sa sadašnjom pravnom situacijom, osigurati da navodno prorogirani sud može, neovisno o tomu je li prvo pred njim pokrenut postupak ili nije, odlučiti o valjanosti sporazuma o sudskoj nadležnosti.⁸¹

⁷⁶ Magnus, op. cit. u bilj. 60, str. 664., 668.

⁷⁷ Europski sud, 27. 4. 2004. – predmet C-159/02 *Turner v. Grovit*, EuZW, 2004, str. 468., 469; Hau W., Anmerkung zu EuGH vom 27. 4. 2004 – *Turner v. Grovit*, ZZPInt, 9 (2004), str. 191. i dalje.

⁷⁸ Gebauer M., u knjizi Festschrift für Athanassios Kaissis zum 65. Geburtstag – Recht ohne Grenzen, ur. Geimer R./Schütze R. A. (ur.), Sellier, 2012, 267. i dalje; Mankowski, Gebauer M., Gerichtsstandsvereinbarung und Pflichtverletzung, u knjizi: Geimer R./Schütze R.A. (ur.), Festschrift für Athanassios Kaissis zum 65. Geburtstag – Recht ohne Grenzen, Sellier, 2012, str. 267. i dalje.; Peter Mankowski, Ist eine vertragliche Absicherung von Gerichtsstandsvereinbarungen möglich?, IPRax, 2009, str. 23., 26. i dalje.

⁷⁹ Wolf/Lindacher/Pfeiffer/Hau, op. cit. u bilj. 65, Klauseln G, rub. br. 157.

⁸⁰ Magnus, op. cit. u bilj. 60, str. 664., 670.

⁸¹ Pohl, IPRax, 2013, str. 109., 111. i dalje.; vidjeti o povijesti zakonodavnog postupka i Magnus, op. cit. u bilj. 60, str. 664., 676.

4. Odnos prema trećim državama

Načelno se međunarodna nadležnost određuje prema Uredbi Brisel I samo onda ako tuženik ima sjedište u jednoj od država članica. U ostalom vrijede odnosni nacionalni propisi o međunarodnom građanskom procesnom pravu. Iznimku od ovoga pravila čini čl. 23. Uredbe Brisel I, a i pravila o isključivoj nadležnosti prema čl. 22. Uredbe Brisel I vrijede neovisno o sjedištu tuženika (čl. 4. st. 1. Uredbe Brisel I). Za primjenu čl. 23. st. 1. Uredbe Brisel I je odlučno, da se izabrani sud nalazi unutar Europske unije i da jedna od stranaka – ne nužno tuženik (vidjeti čl. 4. st. 1. Uredbe Brisel I) – ima sjedište u jednoj od država članica.⁸² Ako, primjerice, hrvatsko i bosansko poduzeće ugovore nadležnost hrvatskih sudova, tada će se, nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, valjanost tog sporazuma također ravnati prema čl. 23. Uredbe Brisel I i onda ako tuženik ima sjedište u Bosni. Utoliko se Uredba Brisel I – za razliku od većine njezinih odredaba o nadležnosti – primjenjuje i u odnosu na treće države.⁸³ No, nacionalno pravo o sporazumima o nadležnosti neće u potpunosti izgubiti na važnosti: ako bi se, primjerice, u prethodnom primjeru ugovorila nadležnost bosanskih sudova te bi se unatoč tomu podigla tužba pred hrvatskim sudovima, tada se po shvaćanju Europskog suda o pitanju, je li nadležnost hrvatskih sudova valjana isključena u korist sudova države koja nije članica Europske unije, odlučuje prema hrvatskom pravu.⁸⁴ To preostalo područje u kojem se primjenjuje nacionalno pravo može proizlaziti iz čl. 23. Uredbe Brisel I, s tim da je u njemačkoj literaturi sve izraženije stajalište koje zahtijeva analognu primjenu čl. 23. Uredbe Brisel I.⁸⁵ Ako dvije ugovorne strane sa sjedištem u trećoj državi ugovore nadležnost hrvatskih sudova kao neutralnih, onda se nadležnost Hrvatske u svakom slučaju ocjenjuje prema nacionalnom pravu; čl. 23. st. 3. Uredbe Brisel I određuje samo da druge države članice moraju poštovati tu nadležnost ako ju je prorogirani sud prihvatio i ako je forma sporazuma u skladu sa st. 1.⁸⁶

⁸² *Kropholler/v. Hein*, op. cit. u bilj. 71, Art. 23 EuGVO, rub. br. 9, 12. Članak 23. Uredbe Brisel I se naravno ne primjenjuje na čisto tuzemne situacije, *Schack*, Internationales Zivilverfahrensrecht, C. H. Beck, 5. izdanje, 2010, rub. br. 527.

⁸³ *Schack*, op. cit. u bilj. 82., rub. br. 527.

⁸⁴ Europski sud, 9. 11. 2000. – predmet C-387/98 *Coreck Maritime v. Handelsveem*, NJW, 2001, str. 501., 502.

⁸⁵ *Wolf/Lindacher/Pfeiffer/Hau*, op. cit. u bilj. 65, Klauseln G, rub. br. 152.; *Rauscher/Mankowski*, op. cit. u bilj. 11, Art. 23. Brüssel I-VO, rub. br. 3b; *Eichel*, op. cit. u bilj. 66, str. 51.–59.; *Schaper/Eberlein*, *Schaper M.*, *Carl-Philipp Eberlein*, Die Behandlung von Drittstaaten-Gerichtsstandsvereinbarungen vor europäischen Gerichten – *de lege lata* und *de lege ferenda*, RIW, 2012, str. 43., 48.

⁸⁶ *Kropholler/v. Hein*, op. cit. u bilj. 71, Art. 23 EuGVO, rub. br. 12.

Za sve ostale nadležnosti, osim onih iz čl. 22. i 23. Uredbe Brisel I, ostaje pri tome da važi nacionalno pravo o nadležnostima ako tuženik ima prebivalište u trećoj državi; međutim, čl. 4. st. 2. Uredbe Brisel I ipak određuje da takve nadležnosti prema nacionalnom pravu, koje kao kriterij imaju državljanstvo, važe za svaku osobu koja ima prebivalište u jednoj državi članici Europske unije; na taj se način te ionako eksorbitantne nadležnosti, naravno još i proširuju.⁸⁷

5. Zaključak

Kao što to pokazuju europska Uredba o uzdržavanju (vidjeti čl. 10. te Razmatrajući razlog br. 15)⁸⁸ i europska Uredba o nasljednim stvarima (vidjeti čl. 11.), europsko pravo bilo bi posve spremno za režim nadležnosti koji bi u odnosu na treće države, ali i unutar Europe bio reguliran istim odredbama. No, proširenje pravila iz Uredbe Brisel I na pravni promet s trećim državama, što je Komisija prvobitno bila predvidjela, propalo je zbog otpora Parlamenta.⁸⁹ Umjesto toga i nadalje paralelno postoje europsko i autonomno pravo. To povećava pravnu materiju i iziskuje dosta napora kod utvrđivanja pravne situacije; osim toga, poseban tretman odnosa s trećim državama je dvojbena i s aspekta pravne politike.⁹⁰ Dakle, do generalnog proširenja odredaba o nadležnosti i na tuženike u trećim državama neće doći ni nakon 2015. No, ipak će – u malom dijelu – postati stvarnost za tužbe potrošača (čl. 6. st. 1., čl. 18. st. 1. Uredbe Brisel I 2015) ili radnika (čl. 6. st. 1., čl. 21. st. 2. Uredbe Brisel I 2015).⁹¹ Unutar okvira koji čl. 4. Uredbe Brisel I trenutno, a u budućnosti čl. 6. Uredbe Brisel I 2015 ostavljaju otvorenim, u odnosu na treće države i dalje će hrvatsko pravo o međunarodnoj nadležnosti zadržati značenje. To može veseliti onog čitatelja koji želi sačuvati malo od onoga prava koje je naviknut primjenjivati. Ali se pogled na te propise u svakom slučaju promijenio – sada je europski!

⁸⁷ *Linke/Hau*, op. cit. u bilj. 7, rub. br. 141.

⁸⁸ *Hau W.*, u knjizi: Prütting H./Helms T., FamFG, dr. Otto Schmidt, 3. izdanje, Prilog 3 uz Art. 110 FamFG, rub. br. 25.

⁸⁹ Vidjeti PE467.046v01-00, str. 7. i dalje i *passim*, koji otkriva značajan protivan vjetar Parlamenta. *Weller*, GPR, 2012, str. 328., 329.

⁹⁰ *Grolimund P.*, Drittstaatenproblematik des europäischen Zivilverfahrensrechts, Mohr Siebeck, 2000, rub. br. 601. i dalje.

⁹¹ *Weller*, op. cit. u bilj. 33, str. 328., 330.